

Stín svobody slova

My, jakožto lidé, často o sobě myslíme, že jsme rasou nejvyšší, máme tendenci tvrdit, že jenom protože se zrovna u nás zrovna neválčí nebo že nás nezavírají do zatuhlých věznic kvůli tomu, o čem a jak uvažujeme, jsme dosáhli naprosté svobody slova.

To nám dává pocit jakési nedotknutelnosti a posvátnosti. A také proto jsme tolik zranitelní. Myslíme si, že už jsme ovládli všechno od A až po Z, ale to, že právě tady a teď svádíme boj, o kterém ani nevíme, že se právě děje skrze neviditelnou síť informací, si nechceme vůbec připustit. Každý má svou pravdu, každý má své slovo, každý má svou vlastní svobodu. Vnímáme sami sebe jako důkaz žijící prosperity, přitom často nevidíme za oponu stínu, který nám naši domnělou svobodu zatemňuje.

Tento stín na nás padá, když se například díváme do hloubky digitální obrazovky televize nebo když projíždíme sociální sítě a vidíme, jak náš o něco vzdálenější soused zažívá realitu akčních filmů, která nepůsobí dojmem strhujícím, jako spíš dojmem úzkostným a nepředstavitelným. Do této skutečnosti je takový obyčejný pozorovatel natolik ponořen, že je jí hluboce manipulován a měněn.

V našich digitálních mozcích se tak utváří a zmítá naprostý chaos. Ze všech stran přichází obrovská hromada informací, ze kterých si skládáme obrázek naší subjektivní pravdy a té za každou cenu věříme. Nemůžeme se pak ale divit, že není ani zdaleka jasné, jestli naše boje za spravedlnost zvrátí chod dějin nebo politiku dvou válčících zemí přesvědčí o nesmyslnosti konfliktu, když se jedná o smýšlení typické pouze pro určitou skupinu lidí, kteří *zrovna uvěřili stejné pravdě*.

Tento fenomén nazýváme sociální bublinou. Jedná se o dosti přirozený proces, který je ale posílen hned několika faktory, které v naší společnosti můžeme pozorovat. Mluvíme o docela obvyklých a zažitých věcech, jako jsou třeba společenské hodnoty, náboženství a víra, sociální sítě, ale například i předsudky. A na jejich základě stavíme své názory. V průběhu historie se vyvinuly kultury, jež byly v těchto bublinách silně uzavřeny a logicky tak došlo k rozvoji nejrůznějších opačně se orientujících společenství. Ve dvacátém století konflikty získaly o dost větší rozměr a došlo tak k viditelné polarizaci celého světa. Můžeme sledovat, že sociální bubliny vytváří jisté neměnnosti, které mají sloužit jako obecné společenské nastavení. Lidé možná začali vnímat bubliny jako jednoduchou cestu vypořádání se s životem samotným.

Protichůdné myšlenkové směry, sociální bubliny, ale nelze vždy jednoduše sloučit. Bohužel nejsou často dostatečně kompatibilní, aby mohly koexistovat v jedné a té samé sféře. A tak pokouší samy sebe, kdo se dřív vzdá, kdo dřív padne.

Přesně tento zmatek se právě odehrává na Ukrajině. Ano, Ukrajina kdysi byla součástí socialistického svazu. Ano, spousta Rusů dnes na tomto území žije a rusky se tam rozhodně mluví. A ano, Ukrajina není státem s čistě západní kulturou. Ale ani jedno z toho není tak pádným argumentem, aby tato nezávislá země jen na základě historických vazeb a umístění měla být připojena k zemi, jež se dneska od Ukrajiny více odlišuje, než se jí podobá.

Už jenom z pohledu jejich vlastního udržování a utužování národní identity vidíme, že Ukrajina nemůže být ruským bratrem, když uznává vlastní symboliku, tradice, kulturu a částečně také náboženství a církev, které se jednoduše od těch ruských ve spoustě aspektech liší. Nebo co se týče politických otázek souvisejících s Ukrajinou, víme, že k tomu mají odlišný postoj, než má Rusko. Snaží se připojit k mezinárodním organizacím, bojují o začlenění do západního světa, hledají způsoby, jak postavit silnou vládu v čele s prezidentem Zelenským, která bude ukrajinský lid vést a reprezentovat. Zaslouhuje mít své vlastní postavení v Evropě a ve světě.

Ukrajina si prošla, a stále i prochází, naprosto jedinečným vývojem, protože se stala kostlivcem dlouhodobých svárů mezi západní civilizací a Ruskem, dvou úplně odlišných pólů. Tento spor zanechal a stále zanechává krvavou skvrnu na zdejších obyvatelích a udělal z nich oběti nefunkční dohody. Mohlo by nám to připomenout události roku 1938, protože i naše vlast byla tenkrát postavena, stejně jako dnes Ukrajina, před hotovou věc. Tím jsme si opravdu blízcí. A sdílíme vlastně společnou historickou zkušenost.

My tedy v tomto čase a na tomto místě také bojujeme o přežití, jen v té morální rovině.

Jsme vojáci, kteří z určitého úhlu pohledu vyloženě nemají na výběr. Nesmíme se vzdát, nesmíme podlehnout vlně dezinformací a nesmíme hledat útočiště u extremistických oddílů, které nám poskytnou chvilkové pohodlí a vytyčí nám černobílou cestu bez překážek. Jinak se stane to, že zahodíme nejen ohromnou snahu a výdrž Ukrajiny, ale zároveň i naši hrdost, identitu a vlastní hodnoty. Celému okolnímu světu bohužel ukážeme, že jsme tou malou zemí, jakou si „zasloužíme“ být.

Proč má ale potom tolik lidí tendenci uchýlovat se k již zmíněnému extremismu a stínu? Dalo by se říct, že člověk má v sobě zakódovaný stereotyp toho, že má právo na stabilitu a bezpečí. Ne vždycky tomu ale tak bylo. Teprve až s příchodem zemědělství si lidé pomalu začali zvykat na usedlý život, do té doby to byli lovci a sběrači s instinktem primárně přežít, a to se jim mu buď podařilo nebo ne. Nic komplexnějšího mezitím nebylo. Jakmile se ale dnes v životě člověku nedostane požadované rovnováhy nebo je zklamán tak, že jeho očekávání neodpovídají skutečnosti, často si ji kompenzuje jiným způsobem. Situaci řeší hraničními rozhodnutími, které odstraní neuchopitelné překážky, které jsou pro jedince skoro až nemožné přijmout.

Je to také jeden z důvodů, proč je tak „normální“ opět někoho obvinít z naší neschopnosti se přizpůsobit a vypořádat se s určitou tísní. Výborným příkladem je aktuální uprchlická krize. Hodně to souvisí se zvyšováním cen energií, které nejsou příjemnou zprávou asi pro nikoho, kdo žije v této zemi, ale tento problém k ukrajinsko-ruskému konfliktu patří a mělo by být naší povinností aspoň podpořit Ukrajinu tak, že nebudeme financovat agresora jménem Rusko tím, že od něj odkoupíme jeho fosilní bohatství. Samozřejmě ale tento faktor spouště lidem nedochází, vnímají vysoké obnosy peněz, které musí odevzdávat, ale už nepřemýšlejí nad lidmi, kteří musí platit svým životem. *Peníze jsou víc než lidi.* A když jde o peníze, dělají všechno proto, aby o ně nepřišli. A když to nevyjde, musí se nabídnout nějaký obětní beránek, který poslouží jako boxovací pytel našťvaného občana České republiky. Příkladným boxovacím pytle se pak může stát menšina, která si svou už tak nejistou půdu pod nohama přirozeně nechce a ani nemůže podkopat. Ukrajinský národ je zase ideální obětinou.

Někdo tedy poté celou svou frustraci ze špatných ekonomických okolností svádí na u nás žijící Rusy nebo na příchozí Ukrajince, někdo viní politiky a jiný se zlobí na celý svět. Je vlastně jedno, koho si vybere, protože principiálně se jen zase projevuje jeho zklamání ze světa samotného. Ztratil ve světě a jeho obyvatele naději a každá negativní událost je jako přilévat olej do ohně. Neadekvátní reakce bez smyslu a bez významu.

V hlavě mi v souvislosti s touto úvahou zní citát George Santayany: „Kdo si nepamatuje minulost, je odsouzen k jejímu opakování.“ Lidstvo tuto techniku obviňování používá tak nesmírně dlouho, že už to vypadá, jako by se nedalo poučit, jako by na všechny hrůznosti od otroctví, přes pogromy, po genocidy chtělo zapomenout. Proto navrhuji Santayanův výrok lehce pozměnit na: „Kdo si nechce pamatovat minulost, je odsouzen k jejímu opakování.“ Naším úkolem je zachovat odkaz trpící Ukrajiny a stále si ho připomínat jako vykřičník pro ty, kteří by se někdy chtěli uchýlit k nějakým radikálním tendencím.

Jedinou možností, jak zbavit svět stereotypu hledání viníka, je naučit se věci brát tak, jak jsou. Nemyslím tím tedy přistoupit k nim s lhostejností v obličeji a na duši, ale uvědomovat si realitu a nepokoušet se před ní neustále utíkat. Umět ji kriticky zhodnocovat a docházet k takovým závěrům, které někdy budou nepříjemné, kruté a drastické, ale zároveň komplexní a důvěryhodné. Nebo se o to alespoň pokusit.

To je rozhodně běh na dlouhou trať. Jedná se o problematiku, která je pozůstatkem něčeho, čemu říkáme „drž hubu a krok“ z jedné velice dlouhé epochy nejen dvacátého století v Evropě, a také tady u nás, v českých zemích.

Je v naší moci, v našem kolektivním vědomí, se ze stínu války vůbec poučit? Já věřím, že ano, ačkoli to zní jakkoli naivně. Rusko je ukázkou společnosti, která uvěřila populistickým hrátkám. Rusko je důkazem toho, že kolektivní vědomí je víc než to, co se naučíme ve škole, nebo to, čemu věří naše sociální bublina. Je to hořkost, kterou pociťujeme, když víme, že jsme selhali. Jedná se o naprosto univerzální věc, kterou si v sobě ponese, když Ukrajině dostatečně pomoc nenabídne.

Stín by pak nemusel sloužit jako nástroj pro vyvolávání paniky a nejistoty, ale pro získávání schopnosti umět přecházet překážky s vervou a hrdostí, ve kterou věříme a jsou součástí nás samých. Vlila by se nám nová krev do žil v podobě introspektivního zhodnocování, jež by pravděpodobně nezabránilo šíření nepravd a hoaxů, ani by neredukovalo počet zmanipulovaných lidí, ale pravděpodobně by otevřelo dveře k jiným perspektivám. Perspektivám, které by mohly vést ke vzájemnému pochopení.

Pokud by se nám podařilo dosáhnout tohoto bodu, byli bychom schopni říct, že máme něco jako svobodu slova, a to v prostoru větším, než je sociální bublina naší české kotliny. Totiž, že umíme se slovy naložit tak, že nemusíme hledat úniková zadní vrátka pokaždé, kdykoliv se situace trochu ztíží. Jenom tak se můžeme sjednotit jako národ hrdý na svůj původ. Původ, který jsme tak často museli před okolním světem skrývat.

Karolína Brzezná, 5.5